

<https://doi.org/10.53656/bel2021-6-98-mothtog/prim>

РАВНИЩЕ НА ФОРМИРАНОСТ НА КЛЮЧОВАТА КОМПЕТЕНТНОСТ „ОБЩУВАНЕ НА РОДЕН ЕЗИК“ НА УЧЕНИЦИТЕ В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ СПОРЕД ТЕХНИТЕ УЧИТЕЛИ И РОДИТЕЛИ В СРАВНИТЕЛЕН ПЛАН

Теодора Вълева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя сравнителен анализ на резултатите от направено анкетно изследване с учители и родители на ученици в началния етап на основната образователна степен. Целта е да се установи равнището на формираност на ключовата компетентност „Общуване на роден език“. Изводите, формирани на основата на получените данни, биха били полезни за оформянето на по-ясна представа за равнището на формираност на горепосочената компетентност у малките ученици. Предвид възрастовите и психофизиологическите особености на учениците в началния етап на основната образователна степен, както и въз основа на проведеното анкетно проучване, може да се твърди, че устното общуване е водещо и по-предпочитано от тях.

Най-големи затруднения подрастващите срещат при създаването на текстове (чужди или собствени) и е необходимо да се работи в тази посока, както и да се наблегне на усъвършенстването на тези умения от страна и на учители, и на родители, а взаимодействието и взаимопомощта между тези две страни е съществена и определяща, защото те са хората, намиращи се най-близо до малките ученици.

Ключови думи: сравнителен анализ; учители; родители; ключова компетентност „общуване на роден език“

Според Н. Герджикова „Езиковата компетентност може да се разглежда като социално представителна форма на проявление на заложените на всяко дете да употребява родния си език в практически неограничен брой езикови конструкции“ (Gerdzhikova 2005), „Комуникативната насоченост на обучението по български език предполага усъвършенстване на уменията на малките ученици да използват съзнателно, целенасочено, адекватно спрямо конкретната комуникативна ситуация усвоените лингвистични знания в съответствие

с комуникативната цел“ (Ivanova 2019). В този смисъл, ролята на учителите и родителите е изключително важна за усъвършенстването и развитието на ключовата компетентност общуване на роден език, защото детето се научава да комуникира първо с тях, да се заявява като личност и един ден успешно да се реализира в заобикалящия го свят.

През месец февруари и март 2021 година в рамките на научноизследователски проект е проведено изследване с учители и родители на ученици в начална училищна възраст.

Целта на изследването е да се установи в каква степен е формирана ключовата компетентност общуване на роден език у учениците в началния етап на основната образователна степен според анкетиранияте респонденти. Изследването включва попълване на анкета за изразяване на мнение и отношение на учителите и родителите относно равнището на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език у децата в началния етап на основната образователна степен. В анкетното проучване са се включили 200 учители и 100 родители от различни краища на България.

Учителите, включени в изследването, са от общините Столична (137 СУ „Ангел Кънчев“, СУ „Св. Иван Рилски“), Бургас (СУ „Димчо Дебелянов“, ОУ „Братя Миладинови“, СУ „Добри Чинтулов“, ОУ „Александър Георгиев-Коджакафалията“), Нова Загора (СУ „Христо Ботев“), Свищов (СУ „Николай Катранов“), Берковица (1. ОУ „Никола Вапцаров“), Поморие (СУ „Иван Вазов“) и с. Маринка (ОУ „Христо Ботев“, област Бургас).

От страна на родителите, най-много са попълнили анкетата от Бургас, но в проучването са взели участие и родители на ученици от София, Варна, Нова Загора, Берковица, Поморие и с. Маринка (Бургаска област).

Анкетната карта може да бъде условно разделена на три части.

Първата част е уводна и съдържа обръщение към респондентите, описание на целта на проучването, информирание за анонимността на отговорите и благодарност за оказаното съдействие. Втората част на проучването включва различни въпроси, на основата на които може да бъдат направени изводи за равнището на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език у малките ученици.

Третата част дава информация за учителите и родителите респонденти по демографски признаци – населено място, възраст, пол, в кой клас преподават, образование.

Възрастта на учителите, попълнили анкетата, е: до 35-годишна възраст – 17,5% (35), между 36 – 50 години – 72,5% (145), над 51-годишна възраст – 10% (20). От получените данни става ясно, че най-голям е процентът на учителите на възраст между 36 и 50 години, което говори за преподаватели в разцвета на творческата си сила и опит и е важна предпоставка за високото ниво на българското образование в началния етап на основната

образователна степен. Възрастта на родителите, попълнили анкетата, е: до 35-годишна възраст – 25% (25), от 36 – 50 години – 72% (72), и над 51 години – 3% (3).

Най-голям процент от учителите, попълнили анкетата, са от голям областен град – 71% (142), следвани от преподаващите в малък град – 18% (36), от столицата – 3% (6), и от село – 3 % (6). Същото се отнася и за родителите респонденти: най-висок процент от тях са от голям областен град – 64% (64), следвани от тези, живеещи в малък град – 23 % (23), от столицата – 10% (10), и от село – 3 % (3).

По отношение на пола учителите, включили се в изследването, са 97% жени (194) и едва 3% мъже (6), което се обуславя от факта, че в началния етап на основната степен преподават предимно жени заради естеството на работата, свързана с полагането на повече грижи и проява на внимание към нуждите и потребностите на малките ученици. Това може да се твърди и за родителите на малките ученици, предвид резултатите от получените данни от този въпрос – полът на родителите респонденти, включили се в изследването, е 95% жени (95) и 5% мъже (5).

Доколко всъщност е формирана ключовата компетентност „общуване на роден език“ у учениците в начална училищна възраст според техните учители и родители? Резултатите от проведеното анкетно проучване свидетелстват за следното.

В отговор на въпроса „Кои от посочените задачи и дейности са най-предпочитани от учениците в начална училищна възраст с цел повишаване равнището на комуникативноречевите им компетентности?“, учителите са посочили:

- 32 % (64): *създаване на поздравителна картичка, лично писмо* и др.;

- 31% (62) са отговорили *създаване на кратък диалог, съобщение или покана*;

- 27,5% (55) са посочили *създаване на разказ по преживяване, по картини, по дадено начало* и др.;

- 9,5% (19) са посочили *създаване на преразказ*.

Сравнено с отговорите на учителите, в отговор на същия въпрос – „Кои са най-предпочитаните от вашите деца задачи и дейности, свързани с повишаване равнището на комуникативноречевите им компетентности?“, родителите са дали следните отговори:

- 46 % (46) са отговорили, че това е *създаването на поздравителна картичка или лично писмо*;

- 32 % (32) са посочили *създаването на кратък диалог, съобщение или покана*;

- 19% (19) са дали отговор *създаване на разказ по преживяване, по картини, по дадено начало* и др.;

- 3 % (3) са написали *създаването на преразказ (сбит или подробен)*.

Оттук може да се направят изводи, че предвид възрастовите и психофизиологическите особености на учениците в началния етап на основната образователна степен, тези отговори са съвсем очаквани, тъй като при децата нагледно-образното мислене все още е по-развито, а умението и способността да мислят със словесно-художествени образи, се усъвършенства и развива постепенно с времето и натрупването на житейски опит, както и с обогатяването на речниковия им запас.

На въпроса „Кои от посочените дейности използват с цел формиране на литературните компетентности на учениците си?“, отговорите на учителите са следните:

- 31,5% (63) от анкетираните учители са посочили *четене на произведения от различни литературни и фолклорни видове, представени в учебното съдържание – приказка, разказ, стихотворение, гатанка, басня и др.*;

- 29% (58) са отговорили *преразказ на епизод от литературно и/или фолклорно произведение и кратък художествен и/или нехудожествен текст*;

- 23% (46) са отдали предпочитание на *илюстриране на любим епизод от прочетено литературно произведение*;

- 16,5% (33) са отбелязали *драматизация и сценично представяне на текст на литературно и фолклорно произведение*.

В отговор на същия въпрос – „Кои от посочените дейности улесняват формирането на литературните компетентности у вашите деца?“, отговорите на родителите са следните:

- 44% (44) от родителите са отбелязали *илюстриране на любим епизод от прочетено литературно произведение*;

- 26% (26) са посочили като отговор *четенето на произведения от различни литературни и фолклорни видове, представени в учебното съдържание – приказка, разказ, стихотворения, гатанка и др.*;

- 20% (20) са отбелязали, че това е *драматизацията и сценичното представяне на текст на литературно и фолклорно произведение*;

- 10% (10) са посочили, че *не могат да преценят*;

- нито един не е посочил като отговор, че това е *преразказът на епизод от литературно и/или фолклорно произведение и кратък художествен и/или нехудожествен текст*.

Оттук може да се направят изводи, че учителите познават добре и в дълбочина спецификата на понятието „литературна компетентност“, а родителите я свързват преди всичко с умението на децата да възпроизвеждат и осмислят информация най-вече чрез визуализиране и използване на такива педагогически похвати като илюстриране на любим епизод от литературно произведение или драматизация на такова.

На въпроса „Какви дейности и задачи използват с цел формирането на социолингвистичните компетентности на своите ученици?“, отговорите на учителите са следните:

– 34% (68) са посочили, че използват *написването на кратка поздравителна картичка съобщение, покана, писмо по повод на конкретно събитие (празник и др.)*;

– 24% (48) са отбелязали *провеждане на различни видове диалози*;

– 22,5% (45) са отговорили *написване на преразказ или разказ по серия от картини, по описание, по преживяно, по словесна опора*;

– 19,5% (39) са посочили *редактиране на свой или чужд текст*.

В отговор на същия въпрос – „Кои задачи и дейности улесняват формирането на социолингвистичните компетентности у децата им?“, отговорите на родителите респонденти са следните:

– 52% (52) са посочили като отговор *диктовката*;

– 18% (18) са отбелязали, че *не могат да преценят*;

– 16% (16) са посочили, че това са *задачите, свързани с уместната употреба на езикови и неезикови средства (жестове, мимики) според комуникативната ситуация*;

– 14% (14) са отбелязали *преразказ на съдържанието на откъс от повествователен текст*;

– задачите за съставяне на различни по цел на изказване изречения в зависимост от комуникативната ситуация не са посочени като отговор от нито един от анкетираните родители.

Оттук може да се направят изводи, че учителите са наясно с най-същественото по отношение на понятието „социолингвистична компетентност“, а именно умението да се подберат подходящите езикови средства в зависимост от конкретната комуникативна ситуация, и съумяват да прилагат най-подходящите дейности и задачи с цел повишаване равнището на горепосочената компетентност в пряката си работа с подрастващите. От своя страна, родителите, като неспециалисти и без необходимите педагогическо образование и подготовка, са написали като предпочитан отговор възможно най-познатата за тях самите форма за проверка на знанията – диктовката, и далеч не са обърнали нужно внимание на останалите задачи и дейности, които в значително по-висока степен биха подпомогнали равнището на формираност на социолингвистичните компетентности у техните деца, а именно – преразказ на съдържанието на откъс от повествователен текст, задачи за съставяне на различни по цел на изказване изречения в зависимост от комуникативната ситуация и уместна употреба на езикови и неезикови средства според комуникативната ситуация.

На въпроса „Кои от посочените дейности се използват с цел формиране на социокултурните компетентности на учениците?“, отговорите на анкетираните преподаватели са следните:

– 29% (58) са дали отговор *изготвяне на плакат, колаж, презентация, свързани с културата, традициите и обичаите на българския народ*;

– 27% (54) са посочили *обсъждане на произведения от други народи и етноси*;

– 23% (46) са отбелязали *драматизация и сценично представяне на литературно произведение за конкретен български празник, традиция или обичай*;

– 21% (42) са заявили *разказ по картина или по серия от картини*.

В отговор на същия въпрос – „Кои са задачите и дейностите, улесняващи формирането на социокултурните компетентности у вашите деца?“, родителите са дали следните отговори:

– 44% (44) са посочили задачите за устно съставяне на благопожелания, свързани с празничния календар на българския народ;

– 36% (36) са отбелязали задачите за разказ по картина или по серия от картини;

– 10% (10) от анкетираните смятат, че това са задачите за самостоятелно четене и споделяне на впечатления от прочетеното в детски списания, детски енциклопедии, интернет и др.;

– 8% (8) са отговорили, че според тях това са задачите за възприемане и осмисляне на съдържанието на изучаваното литературно или фолклорно произведение;

– едва 2% (2) са отговорили, че не могат да преценят.

Оттук може да се направят изводи, че по отношение на формирането на социокултурните компетентности у учениците в начална училищна възраст учители и родители работят в правилната посока, осъзнавайки ясно неразривната свързаност на този вид компетентност със спецификите на културата, обичаите и традициите на народа ни, а и на различните от него народи и етноси, като достатъчна предпоставка за провокиране на интереса у подрастващите.

Като най-често срещани затруднения на учениците при общуването им чрез текст в устна и/или в писмена форма отговорите на учителите са следните:

– 32,5% (65) смятат, че учениците се затрудняват най-много при устното или писменото преразказване на кратък текст;

– 31,5% (63) са посочили като най-голямо затруднение устното или писменото съчиняване на собствен текст (по дадено начало, по даден край, по преживяване и др.);

– 23% (46) са отговорили, че най-голямо затруднение е неумението на подрастващите да се ориентират добре в комуникативната ситуация и да използват подходящите езикови средства;

– 13% (26) са дали като отговор неумението на малките ученици да създават реч в диалогична или монологична форма.

В отговор на същия въпрос – „Какви затруднения срещат най-често техните деца, когато общуват чрез текст в устна и/или в писмена форма?“, отговорите на родителите респонденти са следните:

– 43% (43) от анкетираните родители са отбелязали *затруднение при устното или писменото преразказване на кратък текст*;

– 21% (21) са посочили неумението на децата им да се ориентират добре в комуникативната ситуация и да използват подходящите езикови средства;

– 20% (20) са отговорили, че децата им се затрудняват да съчиняват устно или писмено собствен текст (по дадено начало, по преживяване, по предложен герой и др.);

– 16% (16) считат, че малките ученици се затрудняват при създаването на реч в диалогична или монологична форма.

Оттук може да се направят изводи, че способността на учениците да конструират граматически правилни форми и синтактични конструкции в хода най-вече на устната реч, е на сравнително високо ниво според техните учители и родители, а умението им да общуват, отново е ключов фактор за повишаване равнището на различните видове компетентности.

От направения анализ на получените от анкетното проучване данни може да бъдат направени следните изводи.

Чрез уроците по български език и литература, в частност – за формиране на ключовата компетентност *общуване на роден език*, целенасочено се работи за формиране и усъвършенстване на свързаната устна и писмена реч, за запознаването на емпирично равнище и с различните стилове на речта чрез възприемането и осмислянето на различни видове текст (Ivanova 2019).

Предвид възрастовите и психофизиологическите особености на учениците в началния етап на основната образователна степен устното общуване е по-предпочитано от тях.

Най-големи затруднения подрастващите срещат при създаването на текстове (чужди или собствени), както и при умението да използват различни езикови и неезикови средства при различни комуникативни ситуации и при образуването на различни по цел на изказване и по състав изречения в зависимост от комуникативната ситуация. Би следвало да се работи в тази посока, както и да се наблегне на усъвършенстването на тези умения от страна и на учители, и на родители, защото взаимодействието и взаимопомощта между тези две страни са съществени и определящи.

Формирането на ключовата компетентност *общуване на роден език* е дълъг и сложен процес, а ролята на учителите и родителите е изключително важна и отговорна. Защото именно те са хората, с които подрастващите общуват най-много и които помагат в изграждането на представата им за заобикалящия ги свят, за да съумеят след време последните да намерят правилното си място в него.

Благодарности. Изследванията и проблемите, интерпретирани в статията, са финансирани от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания през 2021 г., по научноиз-

следователски проект на тема „Равнище на формираност на ключовата компетентност: общуване на роден език в начална училищна възраст“, под научното ръководство на проф. д.п.н. Нели Иванова.

ЛИТЕРАТУРА

- Герджикова, Н., 2000, 2005. Дидактически аспекти на комуникативната компетентност на учениците в езиковото обучение – *В: Комуникативната компетентност в съвременния научен дискурс*. София: Булвест.
- Иванова, Н., 2019. *Родноезиковото обучение в началния етап на основната образователна степен*. София: БГ учебник.
- Иванова, Н., 2019. *Литературното обучение в началния етап на основната образователна степен*. София: БГ учебник.

REFERENCES

- Gerdzhikova, N., 2000, 2005. Didakticheski aspekti na komunikativnata kompetentnost na uchenitsite v ezikovoto obuchenie – *V: Komunikativnata kompetentnost v savremennia nauchen diskurs*. Sofia: Bulvest.
- Ivanova, N., 2019. *Rodnoezikovoto obuchenie v nachalniq etap na osnovnata obrazovatelna stepen*. Sofia: BG uchebnik.
- Ivanova, N., 2019. *Literaturnoto obuchenie v nachalniq etap na osnovnata obrazovatelna stepen*. Sofia: BG uchebnik.

LEVEL OF FORMATION OF KEY COMPETENCE: COMMUNICATION IN NATIVE LANGUAGE IN THE PUPILS IN PRIMARY SCHOOL IN THEIR TEACHERS' AND PARENTS' OPINIONS: COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract. The article presents a comparative analysis of the results of a survey with teachers and parents of students in the primary school. The aim is to establish the level of formation of key competence: communication in native language.

Keywords: key competence; comparative analysis; communication in native language; primary school teachers; parents, formation

✉ **Teodora Valeva**

PhD student

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: teodoravaleva@abv.bg